

Н 43

4614

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

НЕЖИВА Ольга Миколаївна

УДК: 101: 37. 061]: 378 (043.3)

**ФЕНОМЕН ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ
ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2017

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі методології науки та міжнародної освіти, та кафедрі соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, доцент,
Свириденко Денис Борисович,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова,
професор кафедри методології науки та міжнародної
освіти.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Дзвінчук Дмитро Іванович,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
директор Інституту гуманітарної підготовки та
державного управління;

доктор філософських наук, доцент
Москалик Геннадій Федорович,
Кременчуцький національний університет імені
Михайла Остроградського,
професор кафедри психології, педагогіки та
філософії;

доктор філософських наук, доцент
Поліщук Наталія Володимирівна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри теорії та методики професійної
освіти.

Захист відбудеться 31 січня 2018 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 29 грудня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний світ вступив у етап цивілізаційної кризи, яка проявляється у зростанні кількості різноманітних гібридних конфліктів, епідемії, демографічної кризи, проблем голоду, бідності, міграції тощо. У цих умовах міжнародні організації та уряди практично всіх країн світу особливу увагу звертають на освіту як сферу, яка допоможе отримати впевненість у завтрашньому дні, допоможе вирішити глобальні проблеми людства, відверне сучасну цивілізацію від прірви, до якої та стрімко рухається. Розуміючи колосальні масштаби проблем в освіті у ці роботі ми фокусуємо нашу увагу на освітній політиці як діяльності держави та її інститутів (спільно з громадянським сектором) у галузі освіти.

Виходячи із розуміння освітньої політики як послідовної та теоретично вивіреної діяльності держави та її інститутів у галузі держави, станом на сьогодні видається ускладненим пошук підтверджень щодо теоретичної обґрунтованості поточної української освітньої політики, зокрема, із використанням евристичних підходів філософії освіти. До того ж, активна залученість України до світового цивілізаційного процесу, постає в якості специфічного виклику процесам пошуку концептуальних засад її освітньої політики, а самі поняття «цивілізація» та «цивілізаційних процес» носять розмиту семантику у сучасному філософському дискурсі, ускладнюючи пошук кінцевого теоретичного концепту, у відповідності із яким доречно здійснювати пошук орієнтирів модернізаційних процесів у сучасній освіті.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що, *по-перше*, освітні системи практично усіх країн світу перебувають у стадії реформування, кожна з них намагається рухатись між двома полюсами: збереження власних освітніх традицій та глобальними стандартами. І перший, і другий полюси не можуть бути абсолютизовані, адже містять як позитивні, так і негативні аспекти.

По-друге, освітня політика як практична сфера управління освітою стає більш відкритою до нових стейкхолдерів, вона виявляється ареною протиборства часто протилежних цілей та цінностей: консерватизму і лібералізму, комерціалізації та ідейного фанатизму, національних традицій та інтернаціональних трендів, традиційних методів навчання та інновацій цифрової доби тощо.

По-третє, сучасний етап реформування систем освіти характеризується стрімким впровадженням управлінських підходів з корпоративного сектору, запровадження бізнес-логіки до навчання, нівелювання виховної функції із освітніх закладів, комерціалізації освітніх послуг тощо.

По-четверте, наявні протиріччя розвитку державної освітньої політики України та важливість для транзитивних суспільств формування та формування її на демократичних засадах актуалізує розробку й упровадження політики реформування національної системи освіти.

По-п'яте, здобувши незалежність, Україна стала на шлях розвитку інтеграційних процесів у галузі освіти. Тому перед вітчизняною системою вищої освіти щодня формуються складні завдання, вирішення яких виглядає

можливим за умови наявності теоретичних напрацювань щодо досвіду розв'язання протиріч модернізації вищої освіти розвинених країн. Перспектива створення європейських просторів освіти та науки обумовила потребу формулювання «порядку денного» змін у політико-економічній та культурних сферах, дотичних до сфери вищої освіти. До зазначених особливостей ми відносимо такі: непослідовність розробки та впровадження освітньої політики України, формальність та декларативність проєвропейського курсу, тотальна залежність державної освітньої політики від поточної політичної кон'юнктури, еkleктичність державної освітньої політики, надмірна централізація освітньої системи України.

Однак, не зважаючи на те, що про освітню політику багато пишуть і говорять, а сама вона є предметом уваги ЗМІ та широкої громадськості, проте не є новиною, що багато із рішень, які приймаються у цій царині не мають достатнього наукового обґрунтування, продиктовані виключно політичною чи електоральною логікою.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Філософською основою рефлексії освітньої політики стали класичні роботи постструктуралізму (М. Фуко), постмодернізму (Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі), історії філософії (Б. Рассел) та безпосередньо філософії освіти (Д. Дьюї). Теоретико-методологічна рамка дослідження спирається на положення доробку представників низки напрямків сучасної філософії освіти. Мова йде про низку конкуруючих підходів щодо тлумачення філософської політики, пропонованих наступними авторами: представниками аналітичного напрямку (Р. Пітерс, А. Фішер, І. Шеффлер та ін.), критично-раціоналістичного напрямку (Ф. Кубе, Р. Лохнер та ін.), необіхевіористського напрямку (Б. Скіннер, Е. Толмен, К. Халл та ін.), неопрагматичного напрямку (Э. Келлі, А. Маслоу, С. Хук та ін.), феміністського напрямку (М. Беленкі, Б. Хукс та ін.) тощо. Їх аналіз дозволяє всебічно осягнути феномен освітньої політики як один із ключових концептів сучасної філософсько-освітньої теорії.

Велику частину джерельної бази склали нормативні документи міжнародних організацій щодо освіти (звіти, комюніке, публікації експертів ЮНЕСКО та Світового Банку та ін.). Найбільш плідними для нас стали програмні документи з освітньої політики: положення Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» та проміжний звіт про її виконання (станом на 2016 р.); Генеральна угода з торгівлі послугами (1995 р.); звітна документація ЮНЕСКО в галузі вищої освіти та науки, зокрема, «Вища освіта, наукові дослідження та інновації: зміна динаміки» (2001 – 2009); Комюніке Всесвітньої конференції з вищої освіти: нова динаміка вищої освіти і наукових досліджень для соціальних змін та розвитку (2009 р.) та ін.

Окремо слід назвати аналіз законодавчої бази як України (Закон України «Про вищу освіту»; Закон України «Про освіту» тощо), так і інших країн (ФРН, Франція, Велика Британія, Норвегія, Данія, Швеція та Фінляндія).

Доробок інших авторів досить різноплановий, багатоманітність дослідницьких тем та підходів зумовлені тими цілями, які ставили конкретні автори. Назвемо лише ті з них, які були найбільш евристичними для даної

дисертаційної роботи. Так, державну освітню політику плідно досліджують відомі закордонні дослідники, серед яких окремо відмітимо таких авторів, як А. Бардашкевич, П. Браун, Е. Вайнінга, Д. Веймера, М. Генсон, Г. Гершунський, В. Ледньов І. Налстова, Л. Палл, В. Полонський, Л. Палла, Д. Стоун, Г. Саймон, О. Смолін, Ж. Халлак, В. Шкатулл та багато інших.

Цивілізаційний процес як соціально-філософський концепт та детермінанта трансформаційних тенденцій у сучасній освітній політиці розглядався нами крізь призму теоретичного доробку наступних авторів: В. Андрущенко, О. Гомілко, В. Іноземцев, М. Карпенко, В. Кафарський, А. Колодій, Н. Кочубей, В. Кремень, В. Лутай, С. Пінчук, Н. Сидорчук, С. Черепанова та ін.

Серед вітчизняних авторів, які активно досліджують широкий спектр аспектів сучасної освітньої політики, варто назвати В. Андрущенка, В. Воронкову, В. Гальперіну, Т. Жижко, В. Журавського, І. Іванюк, С. Калашнікову, О. Кивлюк, В. Кременя, К. Корсака, С. Клепка, С. Куцепал, С. Курбатова, В. Муляра, Д. Свириденка, І. Степаненко, С. Терепищого, Ю. Терещенко та багато інших.

Важливу частину теоретико-методологічної рамки дослідження склали роботи дослідників впливу сучасних соціокультурних трансформацій на освітню політику. Серед авторів особливо варто відмітити Т. Андрущенко, І. Бичук, В. Брюховецького, С. Віднянського, Е. Герасимову, О. Гомотюка, О. Забужко, Г. Москалика, І. Немчинова, Н. Поліщук, А. Мартинова, Т. Розову та інших вітчизняних авторів.

Проблема ролі та місця національної ідеї як інструментарію розробки освітньої політики окремих держав, в тому числі й України, репрезентована працями О. Базалука, Я. Болюбаша, В. Вашкевича, П. Гай-Нижник, А. Гальчінського, О. Гриніва, П. Кононенка, І. Кресіної, І. Кураса, В. Кушерця, О. Майбороди, Л. Нагорної, В. Пасічника, О. Пашкової, О. Удода, А. Фартушного, Л. Шкляра та ін.

Серед теоретиків і практиків, які звертаються у своїх публікаціях до проблеми формування футурологічного проекту освітньої політики в Україні, слід назвати таких як Т. Брус, Р. Вернидуб, В. Дарманський, Д. Дзвінчук, Л. Губерський, А. Кравченко, В. Луговий, В. Огнев'юк, Л. Прокопенко, Н. Протасов, В. Ребкала, В. Романов, О. Рудик, В. Савельєв, В. Тертичка та ін.

Потенціал поширення закордонного досвіду модернізації освітньої політики для забезпечення потреб української освіти досліджували І. Бірюкова, О. Голотнюк, Л. Гребінник, В. Журавський, І. Каленюк, М. Култасва, А. Максименко, Н. Махния, О. Овчарук, С. Свіжевська, О. Цюк та інші автори.

Разом з тим, не применшуючи внесок у дослідження проблем освіти зазначених авторів, можна стверджувати, що у дискурсі філософії освіти досі системно не досліджувався освітньої політики в контексті сучасного цивілізаційного процесу. Потребують більш ретельного з'ясування дефініція поняття «освітня політика» у сучасному філософсько-освітньому дискурсі, розробка найбільш ефективного дослідницького інструментарію, потребує вивчення питання різних інтерпретацій освітньої політики сучасними напрямками філософії освіти, також необхідно здійснити рефлексію понять «цивілізація» та «цивілізаційний процес» та визначити особливості цивілізаційного процесу у

глобалізованому світі, потребують поглибленого компаративного аналізу особливості освітньої політики різних країн, але особливо актуально проаналізувати характерні риси освітньої політики України за період незалежності та обґрунтувати модель підвищення її ефективності у короткостроковій та віддаленій перспективі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України №732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №5 від 22 грудня 2006 р.).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 08 грудня 2015 р.).

Мета дисертаційного дослідження полягає у філософській концептуалізації феномену освітньої політики в контексті цивілізаційного процесу.

Вказана мета вимагає послідовного розв'язання наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати поняття «освітня політика» у сучасному філософсько-освітньому дискурсі;
- виявити міждисциплінарний потенціал дослідження освітньої політики;
- розглянути інтерпретації освітньої політики сучасними напрямами філософії освіти;
- здійснити рефлексію понять «цивілізація» та «цивілізаційний процес»;
- визначити особливості цивілізаційного процесу у глобалізованому світі;
- дослідити модернізацію освітньої політики у контексті сучасних цивілізаційних процесів;
- визначити особливості освітньої політики Німеччини, Франції та Великої Британії;
- проаналізувати характерні риси освітньої політики Норвегії, Данії, Швеції та Фінляндії;
- прослідкувати історичну генезу освітньої політики України за період державної незалежності;
- виявити потенціал національної ідеї для реалізації освітньої політики України;
- обґрунтувати принципи ефективної української освітньої політики майбутнього.

Об'єкт дослідження – освітня політика як діяльність держави та її інститутів у галузі освіти.

Предмет дослідження – філософська концепція освітньої політики в контексті цивілізаційного процесу.

Методи дослідження. Методологічні засади дослідження освітньої політики базуються на сучасних уявленнях про філософію освіти як галузь філософського знання. Зокрема використано міждисциплінарний та трансдисциплінарний підходи, що дозволило залучити до аналізу освітньої політики не лише традиційні, але й нові методи і принципи. Серед класичних підходів наукового пізнання були застосовані принципи системності, цілісності, об'єктивності, історизму та розвитку.

Серед неklasичних підходів варто назвати методи постмодерної філософії – деконструкції та генеалогії, які дозволили на більш глибокому рівні розкрити сутність процесів, які відбуваються у освітній політиці в умовах сучасного суспільства. Знайшли широке застосування загальнофілософські та загальнонаукові методи – аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, інтерпретація, систематизація, класифікація та ін. Також використовувались такі методи: структурно-функціональний, логічний та прогностичний.

У першому розділі для з'ясування теоретико-методологічних засад дослідження освітньої політики переважно використовувались загальнонаукові методи – аналіз, синтез, індукція, дедукція, концептуалізація та ін. У другому розділі для виявлення філософських засад сучасного цивілізаційного процесу більш евристичними були такі методи як історичний, діалектичний, аксіологічний та ін. У третьому розділі для дослідження тенденцій розвитку освітньої політики в Німеччині, Франції та Великій Британії найбільш продуктивними були порівняльний та історичний методи. У четвертому розділі для виявлення особливостей освітньої політики у Норвегії, Данії, Швеції та Фінляндії найбільш евристичними також були порівняльний та історичний методи. У п'ятому розділі, який присвячений освітній політиці України перед цивілізаційними викликами, особливо продуктивними були методи індукції та філософської антиципації.

Наукова новизна дослідження полягає у філософській концептуалізації феномену освітньої політики в контексті сучасного цивілізаційного процесу, зокрема:

Вперше:

- розглянуто інтерпретації освітньої політики сучасними напрямками філософії освіти: *аналітичним*, який в традиціях позитивізму фокусує увагу на статусі та структурі освітньої політики, вказує на визначеність цілей освітньої політики вимогами суспільства, *критично-раціоналістичним*, який визнає необхідність розмежування освітньої політики від ірраціоналізму та тоталітарного підходу в освіті, *необіхевіористським*, який визначає метою освітньої політики створення умов для виховання керованої дисциплінованої особистості та створення стійкого соціального механізму, *неопрагматичним*, який головну сутність освітньої політики зводить до створення умов саморозвитку особистості,

посилення індивідуалізму в освіті, підтримки свободи вибору індивідом освітньої траєкторії, *феміністським*, який критикує і спростовує домінування чоловіків над жінками, зокрема в у сфері освіти, *постмодерністським*, який спрямований на деконструкцію «гранднаративів» у освітній політиці, критикує диктат «теорій» та «систем» в освіті, відстоює плюралізм освітніх практик різних країн;

- досліджено зміну *трендів освітньої політики у контексті сучасних цивілізаційних процесів*, зокрема показано, що людська цивілізація входить в епоху «нової політики» у сфері освіти, обумовленої впливом глобалізації та віртуалізації на освітні системи усіх країн. Визначено, що головним трендом сучасної освітньої політики є комерціалізація усіх аспектів навчання і виховання, який суттєво делегітимізує принцип рівного доступу до якісної освіти, що в свою чергу додатково актуалізує пошук адекватних відповідей світового та національного освітніх просторів головними стейкхолдерами – державою, комерційними структурами та громадянським суспільством;

- *проаналізовано потенціал національної ідеї для реалізації освітньої політики України*, так логіка побудови футурологічного проекту освітньої політики має включати три компоненти: на першому місці повинна стояти національна ідея, навколо якої консолідується той чи інший соціум і яку він визнає як орієнтир свого подальшого розвитку; на другому місці – державна освітня політика, яка на основі національної ідеї і бажанні соціуму розвиватися у вказаному напрямку розробляє стратегію розвитку національної освіти; на третьому місці – формування образу майбутнього представника соціуму, на досягнення якого і буде спрямований освітній процес;

- *запропоновано принципи ефективної української освітньої політики майбутнього*, так головним є формування державної освітньої політики України на основі національної ідеї у форматі «Україна як берегиня гармонії між східною та західною Європою», що має ґрунтуватися не тільки на сучасній антропологічній методології, а й на масштабному цивілізаційному баченні місця України і її громадян у розвитку планетарного суспільства. Також важливими принципами є децентралізація та лібералізація освіти на всіх рівнях, становлення нелінійного мислення педагогів, підвищення ефективності освітньої системи, підвищення якості освіти, враховуючи сучасні цивілізаційні процеси.

Уточнено:

- *дефініцію поняття «освітня політика» у сучасному філософсько-освітньому дискурсі*, під якою розуміється комплексна взаємодія держави, бізнесу та громадянського суспільства у галузі освіти, суттєвими рисами якої є системність, цілеспрямованість, послідовність, результативність, націленість на реалізацію принципу людноцентризму. Доведено, що позитивістський погляд на політику як продукт державної діяльності є концептуально недостатньо обґрунтованим і методологічно обмеженим. Визнаючи цю критику, постструктуралістичний підхід інтерпретує політику як таку, що виходить за межі роботи офіційних (державних) установ та поєднує в собі як матеріальні так і дискурсивні контексти, в яких ця політика виробляється;

- *особливості цивілізаційного процесу у глобалізованому світі*, найбільш суттєвим моментом якого є комунікаційна єдність світу як наслідок глобалізації та інформаційно-комунікаційного вибуху, що у свою чергу змінює масштаб, якість і зміст життя пересічної людини, її соціальних зв'язків, її стилю мислення, потреб і цінностей. Виникає феномен «світу без кордонів», що призводить до суттєвого прискорення соціального та індивідуального часу, зростання взаємозалежності людей, країн і континентів, загострення глобальних проблем технічної цивілізації, які тиснуть на культуру, роблячи позитивні сценарії подальшого розгортання людської історії все більш примарними;

- *особливості освітньої політики Німеччини, Франції та Великої Британії*, зокрема виявлено, що розвиток освіти у цих країнах базується на чотирьох спільних основних ідеях: виховання національної свідомості у суспільстві, виховування гармонійної розвиненої особистості, розподіл компетенцій між університетами і державою, академічна свобода;

- *характерні риси освітньої політики Норвегії, Данії, Швеції та Фінляндії*, зокрема виділено спільні риси в освітній системі для цих держав: право будь-якого громадянина на безкоштовне навчання у вищих навчальних закладах незалежно від віку та економічного становища; вищі навчальні заклади мають невеликі розміри, при цьому існує жорстка централізація та контроль ресурсів, а також обмеження конкуренції.

- *історичну генезу освітньої політики України за період державної незалежності*, зокрема розгляд дає ґрунтовне бачення, що упродовж порівняно короткого часу Україна була чи не єдиною пострадянською країною, яка фактично сформулювала законодавчу базу освіти, але, на жаль не створила механізмів впровадження цієї бази в життя. Через це виникає питання щодо активної роботи з підготовки необхідних підзаконних актів, які сприяли б виконанню законодавства про освіту. Як показав аналіз історичної генези системи освіти з 1991 до 2017 рр., непослідовність розробки та впровадження будь-яких новацій в освітній політиці спостерігається протягом усього періоду незалежності України.

Набуло подальшого розвитку:

- *уявлення про міждисциплінарний потенціал дослідження освітньої політики*, зокрема продемонстровано, що теоретична складова сучасного дискурсу освітньої політики має гетерогенну теоретичну базу, адже освітня політика є об'єктом дослідження та інтерпретації представників різних наук та наукових напрямів, що репрезентують часто досить різні галузі, такі як політика, економіка, соціальна сфера та освіта. Ця ситуація додатково ускладнюється специфічними рисами національної традиції у соціогуманітарних науках, бо представники різних країн яких не лише мають різне бачення проблеми, але й послуговуються різним термінологічним інструментарієм;

- *рефлексія понять «цивілізація» та «цивілізаційний процес»*, зокрема бачення взаємоповнюваності понять культури та цивілізації, переходу до розуміння неминучості складних перетинів цивілізаційних та культурних сенсів, що мають бути осмислені як дискурс перспектив виживання людини і як

біологічної, і як духовної істоти. У цьому контексті історичні типи культури та цивілізації є водночас футурологічними сценаріями, адже вони репрезентують ті шляхи, якими планетарне суспільство буде розвиватися далі та показують місце освіти у цих процесах.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження визначається тим, що в ньому вперше здійснено системний аналіз феномену освітньої політики в умовах розгортання сучасного цивілізаційного процесу. Обґрунтовано авторську модель формування державної освітньої політики України на основі національної ідеї у форматі «Україна як берегиня гармонії між східною та західною Європою». Ця модель всаджена сучасною антропологічною методологією, в її основі принципи децентралізації та лібералізації освіти на всіх рівнях, становлення нелінійного мислення педагогів, підвищення ефективності освітньої системи, підвищення якості освіти. Головними компонентами ефективної освітньої політики є виховання національної свідомості у суспільстві, пріоритет гармонійної розвинутої особистості, розподіл компетенцій між університетами і державою, академічна свобода.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть стати основою формування змісту багатьох навчальних дисциплін, зокрема таких, як «Освітня політика», «Філософія освіти», «Педагогіка вищої школи», «Порівняльна педагогіка», «Зарубіжні освітні системи» та ін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи. Основні положення й висновки дисертації розроблені авторкою особисто й знайшли відображення у її наукових публікаціях.

Кандидатська дисертація «Екзистенціальні ідеї у творчості Лесі Українки» (спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії) була захищена у 2011 р., її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на спільних засіданнях кафедри методології науки та міжнародної освіти та кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, та низці науково-теоретичних і науково-практичних конференцій, а саме: Перша міжнародна науково-практична конференція «Науковий прогрес у європейських країнах: нові концепції та сучасні рішення» (м. Штутгарт, 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції сучасної науки» (м. Гданськ, 2013 р.); III Всеукраїнська науково-практична конференція «Науковий діалог «Схід-Захід»» (м. Кам'янець-Подільський, 2014 р.); XV Міжнародна науково-практична конференція молодих науковців «Проблеми модернізації економіки України в контексті угоди про асоціацію з ЄС та їх вирішення (економічний, правовий і фінансовий аспекти)» (м. Київ, 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Вища освіта України у контексті загальних цивілізаційних змін: виклики та можливості сьогодення» (м. Київ, 2015 р.); XVIII Міжнародна науково-практична конференція «Диверсифікація міжнародної торгівлі та активізація інвестиційного

співробітництва» (м. Київ, 2015 р.); Міжвузівський науково-методичний семінар «Педагогічна майстерність у викладанні мовних дисциплін» (м. Київ, 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку суспільних наук» (м. Кельце, 2016 р.); II Міжнародна науково-методична конференція «Smart-освіта: ресурси та перспективи» (м. Київ, 2016 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні трансформації у кризовий період» (м. Краматорськ, 2017 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Перші кроки в науку» (м. Краматорськ, 2017 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ» (м. Київ, 2017 р.); Міжвузівський науково-методичний семінар «Педагогічні технології мовної підготовки майбутніх фахівців сфери торгівлі» (м. Київ, 2017 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Виклики постколоніалізму: філософія, релігія, освіта» (м. Київ, 2017 р.); V Всеукраїнська наукова конференція «Філософія як культурна політика сучасності» (м. Острог, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сервісна економіка в умовах глобальної конкуренції: правовий та інституційний виміри» (м. Київ, 2017 р.) тощо.

Публікації. Основні положення дисертації відображено в 39 публікаціях, з них: одна одноосібна монографія, 17 наукових статей, опублікованих у вітчизняних фахових виданнях з філософських наук, 8 – опубліковані за кордоном та у наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 13 – інші публікації.

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається зі вступу, п'яти розділів (16 підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків та списків використаних джерел до кожного розділу (загалом 472 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 360 сторінок, основна частина дисертації – 331 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається ступінь її розробки у науковій літературі, об'єкт і предмет, мета і завдання дослідження та зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, наводяться положення наукової новизни, які виносяться на захист, розкривається теоретична і практична цінність отриманих результатів, наводиться інформація про апробацію наукових результатів автора, наукові публікації, структуру і обсяг дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ» – визначено концептуально-теоретичне поле дослідження освітньої політики у сучасному філософсько-освітньому дискурсі, окреслено міждисциплінарний характер дослідження освітньої політики та проаналізовано спектр інтерпретацій освітньої політики різними напрямками філософії освіти.

Підрозділ 1.1. – «Освітня політика у сучасному філософсько-освітньому дискурсі» – присвячено аналізу базового категоріального апарату дослідження. Під поняттям «освітня політика» розуміється комплексна взаємодія держави, бізнесу та громадянського суспільства у галузі освіти, суттєвими рисами якої є системність, цілеспрямованість, послідовність, результативність, націленість на реалізацію принципу людиноцентризму. Виокремлено два основні підходи до базового поняття. По-перше, позитивістський погляд, який розглядає освітню політику виключно як продукт державної діяльності і, по-друге, постструктуралістичний підхід, який інтерпретує політику як таку, що виходить за рамки роботи офіційних (державних) установ та поєднує в собі як матеріальні так і дискурсивні контексти, в яких політика виробляється.

Доцільно говорити не про «освітню політику», а про «освітні політики», що є продуктами декількох програм розвитку й політичних компромісів. Ця теза означає плюралістичний підхід до політики у галузі освіти, тому що альтернативні думки виключені на всіх етапах її формування. Показано, що проблема інтерпретації політики є складною, оскільки широкий спектр інтересів та цінностей різних стейкхолдерів породжують різні інтерпретації. Доведено, що освітня політика є своєрідним «текстом», який відображає розуміння її творців і є продуктом компромісів між взаємовиключними стратегіями розвитку галузі та інтересами різних акторів.

Виявлено, що освітня політика ніколи не буває повною і завершеною, тому дослідник, який прагне бути об'єктивним у її аналізі має враховувати ту обставину, що він має справу лише з певною частиною політики, він має включати у свій аналіз увесь політичний контекст того чи іншого рішення, беручи до уваги також й історію вирішення конкретного витання. У відповідності з сучасними підходами результати освітньої політики часто непрямі, дискурсивні, адже реалізація того чи іншого політичного рішення змінює першопочатковий задум. Пануючий дискурс політики у галузі освіти спрямовує нові рішення, визначає їх контекст, з одного боку обмежуючи можливості для оперативного управління ситуацією, а з іншого – створюючи довгострокові ефекти і нові точки росту для протилежної (до наявної) стратегії.

У підрозділі 1.2. – «Міждисциплінарний характер дослідження освітньої політики» – проаналізовані основні дослідницькі підходи до такого складного і багатofакторного феномену як освітня політика. На сучасному етапі в Україні активно розгортаються дослідження у галузі філософії освіти, яка є теорією і методологією освітньої політики. Показано, що розвиток державної освітньої політики в будь-якому суспільстві детерміновано та корельовано взаємодією тріади: влада – політика – система освіти. Проте, у наш час «державна політика» поступається місцем «публічні політиці». Зміна кута зору носить не лише теоретично-концептуальний характер, але й має важливі практичні наслідки: зростає роль громадянського суспільства в управлінні освітніми процесами. Відтак, освітня політика більше не є монополією держави та її інститутів, а уособленням взаємодії усіх існуючих соціальних

сил у політиці, економіці, конфесійній ситуації, правовій культурі та компромісу їх агентів. Таким чином, різні групи, особи та організації мають право брати активну участь у політичному процесі.

Крім того багатоманітність політичних органів та потреба прийти до спільного рішення ускладнює цей процес, а часом навіть робить болючим хід прийняття рішення. У зв'язку із комплексною природою освітньої політики лише міждисциплінарний дослідницький підхід може дати результат. Доведено, що теоретична складова сучасного дискурсу освітньої політики має гетерогенну теоретичну базу, адже освітня політика є об'єктом дослідження та інтерпретації представників різних наук та наукових напрямів, що репрезентують часто досить різні галузі, такі як політика, економіка, соціальна сфера та освіта. Ця ситуація додатково ускладнюється специфічними рисами національної традиції у соціогуманітарних науках, бо представники різних країн яких не лише мають різне бачення проблеми, але й послуговуються різним термінологічним інструментарієм. Обгрунтовано, що методологічний потенціал сучасної філософії освіти найкраще відповідає завданням аналізу феномену освітньої політики.

Підрозділ 1.3. – «Інтерпретації освітньої політики сучасними напрямками філософії освіти» – присвячено аналізу варіантів інтерпретацій освітньої політики у межах аналітичного, критично-раціоналістичного, необіхевіористського, непрагматичного, феміністського та постмодерністського підходів у філософії освіти ХХ-ХХІ ст. Не претендуючи на повноту аналізу варіантів інтерпретації освітньої політики, що значно ускладнило би подальшу авторську компаративну аналітику, ми зупинились саме на перелічених вище, найбільш відомих сучасних теоретичних підходах філософії освіти.

Аналітичний напрям (Р. Пітерс, А. Фішер, І. Шеффлер та ін.) використовує лінгвістичний аналіз до політичних документів у галузі освіти і викриває їх справжню суть на відміну від декларованих. Його представники в традиціях класичного позитивізму фокусують увагу на статусі та структурі освітньої політики, вказують на визначеність цілей освітньої політики вимогами суспільства, критикують зміст освіти, який не можна перевірити критеріями верифікації та фальсифікації. Критично-раціоналістичний напрям (Ф. Кубе, Р. Лохнер та ін.) визнає необхідність розмежування освітньої політики від ірраціоналізму та тоталітарного підходу в освіті, фокусує увагу на пріоритеті виховання критичного мислення. Необіхевіористський напрям (Б. Скіннер, Е. Толмен, К. Халл та ін.) визначає метою освітньої політики створення умов для виховання керованої дисциплінованої особистості та створення стійкого соціальному механізму. Неопрагматичний напрям (Э. Келлі, А. Маслоу, С. Хук та ін.), головну сутність освітньої політики зводить до створення умов саморозвитку особистості, посилення індивідуалізму в освіті, підтримки свободи вибору індивідом освітньої траєкторії. Феміністський напрям (М. Беленкі, Б. Хукс та ін.) критикує і спростовує домінування чоловіків над жінками, зокрема в у сфері освіти. Постмодерністський напрям (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, Г. Жиру та ін.) спрямований на деконструкцію «гранднаративів» у освітній політиці, критикує диктат «теорій» та «систем» в освіті, відстоює плюралізм освітніх практик.

У другому розділі – «**ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК МАТРИЦЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ**» – здійснено рефлексію понять «цивілізація» та «цивілізаційний процес» у контексті сучасної філософії освіти, продемонстровано особливості цивілізаційного процесу у глобалізованому світі та досліджено процеси модернізації освітньої політики у зв'язку зі зміною екзистенціальної ситуації людства.

Підрозділ 2.1. – «Рефлексія понять «цивілізація» та «цивілізаційний процес» – присвячено аналізу понять культури та цивілізації, переходу до розуміння неминучості складних перетинів цивілізаційних та культурних сенсів, що мають бути осмислені як дискурс перспектив виживання людини і як біологічної, і як духовної істоти. У цьому контексті історичні типи культури та цивілізації є водночас футурологічними сценаріями, адже вони репрезентують ті шляхи, якими планетарне суспільство буде розвиватися далі та показують місце освіти у цих процесах. Однією із головних ознак, які визначають сучасний цивілізаційний процес є інформаційна революція, що призводить до значного зростання взаємозалежності і вразливості світу людей. За рахунок розповсюдження інформаційно-освітніх технологій трансформується характер усіх без винятку сфер життя. Змінюється практично все: від геополітики до буденного існування. Світ став безпрецедентно нестійким, динамічним та непередбачуваним. У просторі існування людини відкриваються нові території ризику й невизначеності. Більшість дослідників і футурологів стверджують, що людина може невдовзі стати заручницею того, що нею створено. Ця криза поглиблюється кризою наукової картини світу, відмовою багатьох людей від раціоналістичного світогляду, зростання рівня довіри до магії, містики та інших ірраціональних форм освоєння світу, що зрештою ставить під загрозу сучасну людську цивілізацію як таку.

У підрозділі 2.2. – «Особливості цивілізаційного процесу у глобалізованому світі» – проаналізована комунікаційна єдність світу як наслідок глобалізації та інформаційно-комунікаційного вибуху, що у свою чергу змінює масштаб, якість і зміст життя пересічної людини, її соціальних зв'язків, її стилю мислення, потреб і цінностей. Показано генезу феномену «світу без кордонів», що призводить до суттєвого прискорення соціального та індивідуального часу, зростання взаємозалежності людей, країн і континентів, загострення глобальних проблем технічної цивілізації, які тиснуть на культуру, роблячи позитивні сценарії подальшого розгортання людської історії все більш примарними. Показано, що поняття «криза культури» визначає сучасну критику європоцентризму у всіх його виявах. Історично європоцентризм відіграв визначальну роль в розвитку інших регіонів і всієї глобальної спільноти.

Однак у наш час європоцентризм зазнає відчутної критики. Як показали останні дослідження філософів та культурологів, значних втрат зазнала і ідея класичного раціоналізму. Нині виявилися нові можливості для неєвропейських культур щодо їх місця і ролі у цивілізаційному процесі. Це, у свою чергу актуалізувало проблему самоцінності, унікальності та своєрідності культур у сучасній цивілізації. Таким чином, головною особливістю цивілізаційного процесу у глобалізованому світі є усвідомлення необхідності забезпечення

плюралізму культур, а також створення сприятливих умов для їх рівноправного діалогу.

У підрозділі 2.3. – «Модернізація освітньої політики у контексті сучасних цивілізаційних процесів» – показано, що людська цивілізація входить в епоху «нової політики» у сфері освіти, обумовленої впливом глобалізації та віртуалізації на освітні системи усіх країн. Визначено, що головним трендом сучасної освітньої політики є комерціалізація усіх аспектів навчання і виховання, який суттєво делегітимізує принцип рівного доступу до якісної освіти, що в свою чергу додатково актуалізує пошук адекватних відповідей світового та національного освітніх просторів головними стейкхолдерами – державою, комерційними структурами та громадянським суспільством.

Серед головних особливостей процесу модернізації освітньої політики у контексті сучасних цивілізаційних процесів, по-перше, є високий рівень прагматизації знань. Важливим критерієм якості та ефективності знань, що набуваються у освіті, виступає можливість ці знання продати. По-друге, зростання залежності освіти від широкого спектру соціально-політичних та економічних інституцій, що нагадує явище «поневолення» університету ринком, та, у свою чергу має наслідком втручання політиків та бізнесменів у науку та освіту. По-третє, переважна більшість дослідників відзначають цивілізаційно-культурну монополію країн Заходу, насамперед США. Найбільш радикальні критики навіть вважають сучасну гегемонію Заходу логічним продовженням центристських проєктів колоніалізму.

У третьому розділі – «ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В НІМЕЧЧИНІ, ФРАНЦІЇ ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ» – здійснено аналіз особливостей та можливостей імплементації досвіду розвинутих європейських країн Німеччини, Франції та Великої Британії для вітчизняного освітнього простору у контексті взаємозв'язку традиції та інновації освітньої політики цих країн та України.

Підрозділ 3.1. – «Особливості освітньої політики Німеччини» – присвячено аналізу політичних рішень, які сприяють якості освіти у вищих навчальних закладах Німеччини, а також тому, яким чином в них поліпшується навчальний процес. Адже якість освіти в цій країні визначається не тільки результатами освітньої діяльності чи властивостями спеціаліста (випускника вищого навчального закладу), а й чинниками, які формують цей результат. До цих чинників належать мета й зміст освіти, методологія, організація та технологія навчального процесу. Таким чином, це фактори, на які потрібно свідомо впливати для їх формування, а тому для цього варто керувати ними, оскільки німецькій освіті потрібна система управління якістю. Кожен німецький навчальний заклад зобов'язаний її мати. Звичайно, вона не може існувати без сучасної, комплексної системи оцінювання, яка повністю дає характеристику якості освіти та всім її елементам. Серед усієї різноманітності вищих навчальних закладів Німеччини провідне місце належить університетам, тому що саме з ними пов'язана німецька історія, культура, нові відкриття та імена геніальних учених.

У Федеративній Республіці Німеччині нараховується 118 університетів, серед перших по праву можна назвати Гейдельберзький (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg), який був заснований 1398 року, а також деякі інші храми наук, котрі мають багатовікову історію, наприклад: університет Людвіга Максиміліана (Ludwig-Maximilians-Universität München), Берлінський університет імені Вільгельма фон Гумбольдта (Humboldt-Universität zu Berlin), Лейпцизький університет (Universität Leipzig), Кельнський університет (Universität zu Köln), Вестфальський університет імені Вільгельма (Westfälische Wilhelms-Universität) та інші.

Для того, щоб отримати практичний досвід, стажування на виробництві (інтернатура) є обов'язковим компонентом навчання в університетах прикладних наук. Таким чином, студенти в цих закладах краще підготовлені для використання знань і навичок, отриманих під час практики, тоді як студенти класичних університетів краще навчені в розробці методів. Але оскільки професори університетів прикладних наук здобували докторський ступінь у класичних університетах, то останні все більше спрямовують свою увагу на важливість практики, тому розрив між цими двома типами університетів поступово скорочується. Нині відмінність між ними полягає в у тому, що в прикладних вишах існує в трохи більше практичної спрямованості порівняно з теоретичними перевагами класичних ВНЗ.

Після чотирьох років навчання в Fachhochschule студент отримує повну вищу освіту і може відразу влаштуватися на роботу за фахом. Як і до Болонського процесу, так і сьогодні дипломовані фахівці університетів прикладних наук традиційно отримують диплом, що починається з аббревіатури «Dipl» (Диплом) і закінчується «(FH)», наприклад, «Dipl. Ing. (FH)» для дипломованого інженера з університету прикладних наук. Диплом FH приблизно еквівалентний ступеню бакалавра (4 роки). Диплом FH дає можливість вступити до докторантури (аспірантури), але на практиці багато університети вимагають додаткового вступного іспиту або участь у теоретичних заняттях. Цей останній пункт є пережитком колишніх часів. Коли були створені університети прикладних наук, то професори були в основному викладачі вищих навчальних закладів без наукового ступеня доктора наук.

У зв'язку з Болонським процесом, ступені бакалавра і магістра впроваджуються у класичних університетах і в подібній манері в університетах прикладних наук. Тим не менш, професора в університетах прикладних наук (Fachhochschule), як правило, мають великий досвід роботи за своїми плечима і часто отримують вигідні пропозиції від провідних багатонаціональних компаній, в той час як професори класичних університетів, як правило, спеціалізуються на дослідженнях раніше в своїх кар'єрах. Загалом, освітнім ідеалом на який спрямована у наш час освітня політика цієї країни є людина-особистість, освічена й духовно багата.

У підрозділі 3.2. – «Трансформація освітньої політики Франції» – проаналізовано традиції та новації у цій галузі із Середньовіччя до наших днів. Французька освітня система була сформована між XVIII-XIX століттями, а в 1806 році Наполеоном був прийнятий закон про університети Франції,

який закріпив організаторський лад системи освіти майже на 100 років. Університет був поділений на профільні вузькоспеціалізовані вищі школи, яким були надані лише освітні функції, дослідницькі доручення були перенесені в інші інститути. Але і вищі школи були поділені на округи і інспектували нижчі школи. Процес освіти, робота викладачів була поставлена під суворий бюрократичний нагляд, всі вищі школи підлягали єдиним програмам занять та екзаменів. Ця система освіти виправдала себе, дозволивши швидко охопити підготовленим штатом державні служби, особливо це торкається армії і структур, що потребують спеціалістів технічних наук.

З'ясовано, що наприкінці XIX ст. у Франції (саме в цей період державна влада була сконцентрована в руках республіканців), реформа вищої освіти стала найголовнішою необхідністю: політична воля відповідала жаданням університетської спільноти оживити систему вищих навчальних закладів. Принцип найбільшої ефективності діяльності університетів було додано тезами про децентралізацію системи й збільшення статусу провінційних вищих навчальних закладів, тобто розширенням самоврядування навчальних закладів і професорсько-викладацького складу.

Окремо варто зауважити Політехнічну школу в Парижі, що досягла великих здобутків в навчанні. Також провівши реформу Наполеон приділив бакалаврату новітнього значення. Адже на той час це була перше наукове звання в університеті, що надавалось державними освітніми закладами згідно результатів складання заключних іспитів. Вже з 1808 року ввели в системі освіти дві нових течії бакалаврату: гуманітарна (*baccalauréat ès lettres*) та технічних наук (*baccalauréat ès sciences*), що допускали до вступу у вищий навчальний заклад. Нині університетська освіта Франції посідає друге місце в Європі в рейтингу 2015 QS World University Rankings. Також за даними відомої британської компанії Quacquarelli Symonds, яка склала рейтинг 50 найкращих міст у світі для студентів, саме французьке місто – Париж, де розташувалися 17 найкращих університетів світу, зайняв лідируюче місце у даному рейтингу. Своєрідність у французькій системі освітньої політики проявляється у її лібералізмі, великій різноманітності навчальних закладів із сильними традиціям, котрі здатні до гнучкості насамперед щодо підготовки спеціалістів, яких потребує сучасний світ.

Підрозділ 3.3. – «Традиції та інновації освітньої політики Великої Британії» – присвячено аналізу особливостей організації освіти у цій країні. З того періоду, коли Альфред Великий, який був королем англосаксонського королівства Вессекс, почав розвивати світську освіту в Англії, виникли перші університети – Оксфордський в XII столітті, а також Кембриджського університету, який був започаткований у XIII столітті, коли деякі студенти покинули Оксфорд після суперечки з городянами. На початку 1096 року Оксфорд став місцем для навчання студентів. Особливо швидко він почав розвиватися після 1167-го, коли Генріх II заборонив англійським студентам відвідувати університет у місті Парижі. З цього приводу у книзі «Освіта в Англії: коротка історія» Дерек Гіллард зазначає, що у той час Оксфордський

університет отримав новий імпульс. Так, у 1188 році історик Джеральд Уельський відвідав Оксфорд під час свого візиту він спілкувався з викладачами Оксфорду, а через два роки Емо Фрісланд став першим закордонним студентом університету. Також до 1201 року університет очолювали магістри Оксфорду (magister scholarum Oxonie), а в 1214 році їм було присвоєно звання канцлера.

Нині у Великій Британії існує дворівнева система вищої освіти, тобто перший рівень – це отримання ступеня бакалавра у відповідній сфері науки після 3-4 років навчання в університеті, коледжі або інституті. Наприклад, існують такі наукові ступені бакалавра як: бакалавр гуманітарних наук (BA), педагогічних наук (BEd), права (LLB), технічних наук (BEng), природничих наук (BSc), медицини (BM), музики (BMus). Але потрібно зауважити, що іноді назви можуть бути різні залежно від університету та його автономії. Другий рівень – це отримання ступенів магістра та доктора, які присуджуються за дослідження у сфері гуманітарних або технічних наук. До того ж доктор вважається у країні найвищою кваліфікацією. Ці наукові ступені присуджується найвищим навчальним закладом або Радою національних академічних нагород (Council for National Academic Award).

Більшість університетів Великої Британії фінансується державою, і лише в чотирьох приватних ВНЗ (Букінгемський університет, Лондонський Університет «Риджентс», Університет права та Університет ВРР) уряд не фінансує плату за навчання. Студенти з Шотландії, Уельсі, Північній Ірландії мають право на грант для навчання, а також багато університетів надають стипендії для студентів з невеликими фінансовими можливостями. Також усі аспіранти мають різноманітні схеми стипендій та фінансову підтримку. Основними джерелами фінансування для аспірантів є дослідні ради, такі як рада з мистецтв та гуманітарних досліджень та економічно й науково-дослідницька рада з соціальних питань. Сьогодні новий уряд (як і попередній) також планує вдосконалювати освіту й планує впроваджувати різноманітні заходи, відображені в нових законопроектах. Адже освіта постійно потребує змін, щоб не відставати від технологічного й економічного прогресу. Уряд визначає такі ключові позиції для досягнення цілей освітньої політики: посилення конкуренції між університетами, що дасть більший пріоритет програм, які потрібні для розвитку навичок високого рівня; приватні підприємства будуть більш активними у фінансуванні та розробці програм, спонсорстві студентів та стажуванні; заохочення університетів при вступі розглядати контекстні дані, як один зі способів гарантування, що вища освіта доступна всім молодим людям, які мають переваги; забезпечення розвитку науково-дослідної бази, зосередження на досконалості (excellence), розширення фінансування досліджень, сприяння співпраці між університетами світового рівня.

У четвертому розділі – «ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ У НОРВЕГІЇ, ДАНІЇ, ШВЕЦІЇ ТА ФІНЛЯНДІЇ» – здійснено аналіз специфічних рис освітньої політики Королівств Норвегії, Данії, Швеції та Фінляндії, а також потенціалу імплементації їх досвіду для України.

Підрозділ 4.1. – «Характерні риси освітньої політики Королівства Норвегії» – присвячено аналізу особливостей реалізації освітньої політики у цій країні. Найважливішою частиною реформи освітньої політики в цій країні є формування автономної центральної установи щодо забезпечення якості та акредитації освіти (Quality Assurance And Accreditation – NOKUT) у 2003 році, і розробка критеріїв для інституційної перевірки. Влада щодо керування ВНЗ була передана до нової структури, забезпечуючи її формальну незалежність від міністерства. У 2004 році всі норвезькі вищі навчальні заклади повинні були розробити свою власну систему забезпечення якості освіти. В рамках нової структури вищі навчальні заклади несуть відповідальність за всі аспекти забезпечення якості освіти, і вони повинні продемонструвати, як ця відповідальність буде турбуватися про складну систему контролю якості. Передумовою для акредитації установи та присвоєння її статусу є наявність такої системи, яка, як передбачається, у відповідності з національними вимогами. Це призвело до великої політичної стурбованості. Адже нові бакалаврські та магістерські програми повинні сприяти кращому викладанню та навчанню. Ці програми більш зосереджують увагу на груповій роботі студентів, письмових робіт та регулярному зворотному зв'язку із студентам за допомогою їх оцінок портфоліо, а також передбачають навчання студентів вирішувати основні проблеми у різних ситуаціях. Також, вищі навчальні заклади повинні укладати угоди зі студентами щодо навчання, при цьому чітко визначаючи права та обов'язки установ і студентів стосовно один до одного.

З'ясовано, що основним принципом норвезької освітньої системи є «освіта для всіх». Відповідно до законодавства кожна дитина має право на освіту й повинна навчатись як мінімум 13 років, незалежно від її соціального чи культурного походження та можливих особливих потреб. Міністерство освіти і науки Королівства Норвегії послідовно реалізовує стратегію підвищення якості та доступності освітніх послуг з метою зробити норвезьку систему освіти одну з найкращих у світі. У Норвегії всі установи, в першу чергу університети, несуть відповідальність за проведення фундаментальних досліджень. Найбільш престижні університети, щоб бути найефективнішими та найуспішнішими користуються новими стратегіями, які спрямовані на створення додаткових досліджень. Вони виділяють більше ресурсів для того, щоб виробляти дослідження вищої якості, зміцнювати передовий досвід і залучати найбільш талановитих дослідників і студентів. Провідною тенденцією освітньої політики Норвегії забезпечення розвитку найстаріших університетів. Крім того, великі університетські коледжі прагнуть до повного статусу університету шляхом залучення більшої кількості студентів на здобуття ступеня бакалавра з метою розвитку та фінансування магістратури і докторантури. Новий консервативний уряд навесні 2015 року представив законопроект щодо структури вищої освіти. Його головна мета – це дослідження та підвищення якості всіх навчальних програм у сфері вищої освіти.

У підрозділі 4.2. – «Досвід реформування освітньої політики у Королівстві Данія» – проаналізовано специфічні риси реалізації політики у

галузі освіти цієї країни. Показано, що історія данської системи вищої освіти – це одна з освітніх експансій, яка спрямовує політику, з одного боку, до рівності можливостей у здобутті вищої освіти, а з іншого боку, до ефективності та кваліфікації. Крім того, це також історія збільшення зовнішнього впливу, державного управління і регулювання. З часів Другої Світової війни, як і в інших країнах Північної Європи, Данія стала свідком масового збільшення числа студентів, які навчалися у вищих навчальних закладах.

Важливим кроком стало запровадження таких реформ, які передбачали: можливість зниження рівня відсіву студентів, які провчилися небагато у вищому навчальному закладі; необхідність коригування існуючої датської структури вищої освіти; збільшення попиту з боку підприємств та компаній на молодих і гнучких випускників; необхідність створити конкуренцію за студентів між вищими навчальними закладами; необхідність зменшення витрат шляхом обмеження кількості студентів, які навчаються на магістерських програмах. Нині освіта є важливою перевагою держави й суспільства Данії. Все більше іноземних студентів, вихідців з Норвегії, Німеччини, Швеції, Румунії, Литви, приїжджають навчатися до цієї країни, ніж датських студентів виїжджає навчатися за кордон.

Підрозділ 4.3. – «Особливості освітньої політики у Королівстві Швеція» – присвячено аналізу реалізації політики у галузі освіти цієї країни. Показано, що історія вищої освіти в Швеції бере початок у XV столітті. Протягом століть, у Швеції було тільки два університети: Уппсальський університет (1477 р.), головною метою його заснування – це навчання священнослужителів для церкви, і Лундський університет (1668 р.), ціль якого була – об'єднання недавно придбаних датських провінцій. Сьогодні існує кілька типів ВНЗ у Швеції: 11 університетів (Уппсальський університет, Лундський університет, Гетеборзький університет, Стокгольмський університет та ін.) і 2 спеціалізованих науково-дослідних інститути в Стокгольмі (Каролінський Інститут і Королівський технологічний інститут); 1 приватний вищий навчальний заклад, яким керує приватний фонд за центральної урядової підтримки (Стокгольмська школа економіки) і 2 університети недержавної форми власності, організовані через фонд (Технічний університет Чалмерсаї, Єнчопінгський університет); 23 університетські коледжі, деякі з яких мають право на присудження вчених ступенів. Дослідження у Швеції досі тісно пов'язані з університетами.

У 1940-х роках країна розпочала структурувати організацію науково-дослідних рад за зразком американської та британської моделей, це означало, що була введена система з гнучкими фінансами для досліджень. Коли в 1960-х роках Швеція почала розвивати свої університети та університетські коледжі, то поступово збільшувалися й ресурси для досліджень. Нині структура шведської системи вищої освіти є плюралістичною, складною і фрагментарною, з власною динамікою і механізмами, що забезпечують співпрацю з іншими країнами. Система включає в себе ряд установ різного розміру, профілю і традицій, які в даний час конкурують.

У Швеції, більшість урядових рішень щодо вищої системи відповідає рекомендаціям Болонської конвенції, хоча були зроблені ряд відхилень, для того щоб пристосувати до шведських умов. Вже в 2003 році був введений додаток до диплома освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра та магістра, в якому вказується і описується отримана освіта та видається автоматично, безкоштовно і англійською мовою. У 2007 році додаток до диплома також був введений для освітньо-професійної програми для здобуття ступеня доктора філософії. Крім того, було вирішено про прийняття нової трирівневої системи та запровадження нової європейської системи залікових кредитів (European Credit Transfer System – ECTS). Після внутрішнього обговорення серед вищих навчальних закладів щодо плюсів і мінусів впровадження ECTS, було вирішено, що, система повинна бути започаткована на добровільній основі. Тоді ця добровільність дала поштовх для багатьох змін класифікації систем в Швеції. Проте постає інша проблема, щодо реалізації нового дворічного освітнього ступеня магістра, тим більше, що такий ступінь призведе до скорочення докторської освіти до трьох років.

Університети боялися такої зміни, тому що це призведе до серйозних наслідків. Як результат, чотири роки докторської освіти було збережено в системі і розробка дворічної магістратури. Також реалізація Болонської декларації призвела до модифікованої шведської системи забезпечення якості. Крім того, система прийому була переглянута і змінена, в тому числі нові критерії для отримання ступеня магістра. Загалом, така освітня політика призвела до того, що Швецію називають однією із найбільш освічених країн.

Підрозділ 4.4. – «Історія успіху освітньої політики Фінляндії» – присвячено аналізу реалізації політики у галузі освіти цієї країни. Сьогодні організаційна структура фінської вищої освіти є результатом двох основних реформ. Перша реформа професійно-технічна, яка вважається є засновником нового типу закладів – політехнічні інститути (Ammattikorkeakoulu – АМК) на початку 1990-х років. Також ця реформа сприяла тому, щоб середні професійно-технічні заклади були об'єднані й оновлені, і вони стали частиною системи вищої освіти, тобто був створений не університетський сектор (сектор політехніки) з місією, що відрізняється від існуючих академічних університетів.

Друга реформа, яку називають «Велика університетська реформа», відбулася 2009 року й полягала в тому, щоб університети були відокремлені від держави як незалежні юридичні особи публічного права чи засновані в межах приватного права. Це була велика адміністративна зміна, але вона включала також важливий фактор – злиття (для зменшення кількості вищих навчальних закладів). Нині Фінляндія зберегла основні риси нордичної (скандинавської) моделі: все сильніше прихильність ідеалам освітньої рівності та розширення доступу для громадян будь-якого віку та економічного становища, у тому числі принципу безкоштовної освіти. З іншого боку, система повинна була пристосуватися до зростаючих ринкових сил та інтернаціоналізації, наприклад, введення нового державного управління та академічного капіталізму.

У 2011 році Академією Фінляндії було запропоновано передати відповідальність за докторську підготовку університетам. Міністерство вважало це мудрим рішенням, крім того, після реформи 2009 року університети мали новий юридичний статус. Таким чином, фінансування докторантури буде переведене на регулярне бюджетування ВНЗ. Так, старий тип докторантури поступово припинив своє існування до 2015 року. Всі університети вже створили власні докторантури (аспірантури) для задоволення всіх своїх докторантів у майбутньому. Адже після отримання ступеня магістра, є ще два наукових ступенів: ліценціат (проміжний диплом про вищу освіту) і докторська ступінь. Програма ліценціата має той самий обсяг теоретичних знань, як і доктора, але до його дисертаційної праці висувається менше вимог і навчання триває два роки. Після отримання диплому ліценціата можна продовжити науково-дослідну роботу ще на два роки і поза вершенню отримати докторську ступінь. Зазначимо, що вимоги, які висуваються до докторської дисертації, є дещо вищими, ніж в інших країнах.

Загалом, фінську вищу освіту характеризують такі риси: порівняно невеликий розмір і обмежені ринки; жорстка централізація і контроль ресурсів; формальна встановлена однорідність без ієрархії; обмеження конкуренції, яка ведеться не за ринок чи студентів, а за ресурси контрольовані державою; право на безкоштовне навчання у вищих навчальних закладах; сприяння соціальній рівності, яка відбувається шляхом зняття перешкод та запобігання їм для рівності можливостей отримання вищої освіти.

У п'ятому розділі – **«ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ПЕРЕД ЦИВІЛІЗАЦІЙНИМИ ВИКЛИКАМИ»** – проаналізовано процес змін освітньої політики України за період державної незалежності, обґрунтовано можливості використання національної ідеї як підґрунтя вітчизняної освітньої політики та запропоновано футурологічний проект нової української освітньої політики у контексті цивілізаційних змін.

Підрозділ 5.1. – «Трансформація освітньої політики України за період державної незалежності» – присвячено аналізу історичної генези системи освіти нашої держави. Показано, що після розпаду Радянського Союзу в освітній політиці України зміни хоч і відбулися, але вони стосувалися не всіх змістовних і визначальних моментів. У той час на порядку денному не стояло питання відмови від радянської моделі освіти або розробці нових стратегій в освітній політиці. Українську еліту, що прийшла до влади, хвилювали зовсім інші питання: економічні, соціальні, політичні. Педагогіка їх цікавила в останню чергу. Тому освітня політика новоутвореної держави формувалася (а точніше, продовжувала свій розвиток) на ще радянських традиціях. На той час в якості та ефективності радянської освіти практично не було сумнівів, тому реформи у сфері освіти носили виключно опосередкований характер, пов'язаний із становленням державності і влади.

Перехід до ринкових відносин у сфері освіти не привів до очікуваної конкуренції між державними навчальними закладами, або державними та приватними. Він звівся до заробляння грошей навчальними закладами всіх

форм власності. Якщо при радянській системі освіти (втім як при європейській і американській), вищу освіту могли отримати тільки гідні, учні дійсно схильні до навчання, то в Україні диплом про вищу освіту став доступний усім бажаним. За гроші можна було вступити до будь-якого ВНЗ. Через спрощене розуміння ринкових відносин в системі освіти вища освіта в Україні втратила якість і ефективність. Проаналізовані руйнівні соціальні впливи на освіту (політизація управління, корупція, нерівність розвитку регіонів і як наслідок нерівність в отриманні якісної освіти), які зумовлюють соціальну диференціацію і стратифікацію суспільства. Крім того, відмічені прояви агресивності молоді, девальвацію моральних та інтелектуальних цінностей. До того ж надмірна централізація освітньої системи України є фактором, що суттєво гальмує демократичні процеси як у галузі освіти та науки, так і в державі загалом.

У підрозділі 5.2. – «Національна ідея як підґрунтя освітньої політики України» – проаналізовано потенціал національної ідеї у створенні суспільства майбутнього через освіту. Усі пропозиції та висновки по розв'язанні проблеми української національної ідеї можна розділити на два основних напрями. Перший, акумулює в собі ідеї та погляди, суть яких зводиться до того, що в умовах глобалізації та мультикультуралізму українська національна ідея – це застарілий концепт, на який не треба гаяти часу. Другий напрямок групує різні спроби вирішення цього проблемного питання – численні формулювання та визначення української національної ідеї. Представники другого напрямку вважають, що українська національна ідея – це як герб, національний прапор, обличчя нації, тому вона обов'язкова повинна бути.

У цьому підрозділі ми вийшли на розуміння логіки будови футурологічного проекту освітньої політики України: на першому місці повинна стояти національна ідея, навколо якої консолідується той чи інший соціум і яку він визнає як орієнтир свого подальшого розвитку; на другому місці – державна освітня політика, яка на основі національної ідеї і бажанні соціуму розвиватися у вказаному напрямку розробляє стратегію розвитку національної освіти; на третьому місці – формування образу майбутнього представника соціуму, на досягнення якого і буде спрямований освітній процес. Застосувавши цей методологічний підхід до побудови футурологічного проекту освітньої політики України, ми дійшли висновку, що образ майбутнього українця повинен бути узгоджений з національною ідеєю та базуватися на національно-культурній спадщині.

Підрозділ 5.3. – «Футурологічні експлікації нової української освітньої політики» – присвячено обґрунтуванню можливостей раціоналізації наявної практики освітньої політики за допомогою наукового інструментарію. По-перше, показано, що ще й досі держава не готова відійти від централізованої моделі керування вищою освітою. Цьому процесу заважає домінування бюрократії в системі освіти, тому що в умовах мізерних бюджетних ресурсів та браку дієвих інструментів громадського контролю скерований у своїй діяльності не на якісні результати, а на особисті інтереси та формальні показники. Таким чином, адміністрування вищої освіти на нижчих рівнях – на

рівні місцевих органів влади чи ВНЗ – дає змогу виробляти більш узгоджені рішення, які відповідають місцевим реаліям соціально-економічного розвитку, ринкам праці, вимогам рівних можливостей. По-друге, важливим аспектом майбутньої освітньої політики має стати нелінійне мислення майбутніх педагогів, використання в освіті нелінійних методів навчання як інноваційних, серед яких: метод самоосвіти, пробуджуючого навчання, навчання як адаптивної модифікації, навчання як фазового переходу, метод ґештальт-освіти, метод створення ігрових моделей тощо. По-третє, важливим напрямком реформування освітньої системи України має стати підвищення ефективності освітньої системи, якості освіти як одного з пріоритетів становлення громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

Відповідно до визначених завдань дослідження, можна виокремити загальні висновки:

1. *Проаналізувавши поняття «освітня політика» у сучасному філософсько-освітньому дискурсі*, з'ясовано, що під поняттям «освітня політика» розуміється комплексна взаємодія держави, бізнесу та громадянського суспільства у галузі освіти, суттєвими рисами якої є системність, цілеспрямованість, послідовність, результативність, націленість на реалізацію принципу людиноцентризму. Виокремлено два основні підходи до базового поняття. По-перше, позитивістський погляд, який розглядає освітню політику виключно як продукт державної діяльності і, по-друге, постструктуралістичний підхід, який інтерпретує політику як таку, що виходить за рамки роботи офіційних (державних) установ та поєднує в собі як матеріальні так і дискурсивні контексти, в яких політика виробляється.

Доцільно говорити не про «освітню політику», а про «освітні політики», що є продуктами декількох програм розвитку й політичних компромісів. Виявлено, що освітня політика ніколи не буває повною і завершеною, тому дослідник, який прагне бути об'єктивним у її аналізі має враховувати ту обставину, що він має справу лише з певною частиною політики, він має включати у свій аналіз увесь політичний контекст того чи іншого рішення, беручи до уваги також й історію вирішення конкретного питання. У відповідності з сучасними підходами результати освітньої політики часто непрямі, дискурсивні, адже реалізація того чи іншого політичного рішення змінює початковий задум.

2. *Виявивши міждисциплінарний потенціал дослідження освітньої політики* показано, що на сучасному етапі в Україні активно розгортаються дослідження у галузі філософії освіти, яка є теорією і методологією освітньої політики. Показано, що розвиток державної освітньої політики в будь-якому суспільстві детерміновано та корельовано взаємодією тріади: влада – політика – система освіти. Проте, у наш час «державна політика» поступається місцем «публічній політиці». Зміна кута зору носить не лише теоретично-

концептуальний характер, але й має важливі практичні наслідки: зростає роль громадянського суспільства в управлінні освітніми процесами. У зв'язку із комплексною природою освітньої політики, лише міждисциплінарний дослідницький підхід може дати результат. Доведено, що теоретична складова сучасного дискурсу освітньої політики має гетерогенну теоретичну базу, адже освітня політика є об'єктом дослідження та інтерпретації представників різних наук та наукових напрямів, що репрезентують часто досить різні галузі, такі як політика, економіка, соціальна сфера та освіта.

3. *Розглянувши інтерпретації освітньої політики сучасними напрямами філософії освіти* з'ясовано, що інтерпретації освітньої політики у межах аналітичного, критично-раціоналістичного, необіхевіористського, непрагматичного, феміністського та постмодерністського підходів у філософії освіти можуть суттєво варіювати. Аналітичний напрям (використовує лінгвістичний аналіз до політичних документів у галузі освіти і викриває їх справжню суть на відміну від декларованих). Критично-раціоналістичний напрям визнає необхідність розмежування освітньої політики від ірраціоналізму та тоталітарного підходу в освіті, фокусує увагу на пріоритеті виховання критичного мислення. Необіхевіористський напрям визначає метою освітньої політики створення умов для виховання керованої дисциплінованої особистості та створення стійкого соціального механізму. Неопрагматичний, головну сутність освітньої політики зводить до створення умов саморозвитку особистості, посилення індивідуалізму в освіті, підтримки свободи вибору індивідом освітньої траєкторії. Феміністський напрям критикує і спростовує домінування чоловіків над жінками, зокрема в у сфері освіти. Постмодерністський напрям спрямований на деконструкцію «гранднаративів» у освітній політиці, критикує диктат «теорій» та «систем» в освіті, відстоює плюралізм освітніх практик.

4. *Здійснивши рефлексію понять «цивілізація» та «цивілізаційний процес»* виявлено, що поняття культури та цивілізації мають різні трактування. Водночас є розуміння неминучості складних перетинів цивілізаційних та культурних сенсів, що мають бути осмислені як дискурс перспектив виживання людини і як біологічної, і як духовної істоти. У цьому контексті історичні типи культури та цивілізації є водночас футурологічними сценаріями, адже вони репрезентують ті шляхи, якими планетарне суспільство буде розвиватися далі та показують місце освіти у цих процесах. Однією із головних ознак, які визначають сучасний цивілізаційний процес є інформаційна революція, що призводить до значного зростання взаємозалежності і вразливості світу людей. За рахунок розповсюдження інформаційно-освітніх технологій трансформується характер усіх без винятку сфер життя. Змінюється практично все: від геополітики до буденного існування. Світ став безпрецедентно нестійким, динамічним та непередбачуваним. У просторі існування людини відкриваються нові території ризику й невизначеності.

5. *Визначивши особливості цивілізаційного процесу у глобалізованому світі* продемонстровано, що комунікаційна єдність світу є наслідком глобалізації та інформаційно-комунікаційного вибуху, що у свою чергу змінює масштаб, якість і зміст життя пересічної людини, її соціальних зв'язків, її стилю мислення, потреб і

цінностей. Доведено, що поняття «криза культури» визначає сучасну критику європоцентризму у всіх його виявах. Історично європоцентризм відігравав визначальну роль в розвитку інших регіонів і всієї глобальної спільноти. Однак у наш час європоцентризм зазнає відчутної критики. Як показали останні дослідження філософів та культурологів, значних втрат зазнала ідея класичного раціоналізму. Нині виявилися нові можливості для несвропейських культур щодо їх місця і ролі у цивілізаційному процесі. Це у свою чергу актуалізувало проблему самоцінності, унікальності та своєрідності культур у сучасній цивілізації. Таким чином, головною особливістю цивілізаційного процесу у глобалізованому світі є усвідомлення необхідності плюралізму культур, а також створення сприятливих умов для їх рівноправного діалогу.

6. Дослідивши модернізацію освітньої політики у контексті сучасних цивілізаційних процесів з'ясовано, що децентралізація, деконцентрація, демократизація та лібералізація передбачає проліферацію суб'єктів освітньої політики. Освітня політика має відійти від моносуб'єктності та стати полісуб'єктною. Для цього, вона має ґрунтуватися не тільки на державних, а й на громадських, суспільних механізмах регулювання діяльності, створювати та підтримувати сприятливе середовище для існування та функціонування альтернативних можливостей, що є необхідною умовою утвердження вільної освітньої взаємодії та розуміння освіти як практики свободи. Це особливо актуально для України, адже з урахуванням того, що новостворена українська еліта складалася суцільно з вихідців радянської системи освіти, питання про відмову від радянської моделі освіти не стояло. У перші роки незалежності якість та ефективність радянської освіти практично не піддавались сумніву, тому реформи у сфері освіти носили виключно косметичний характер, про реальну модернізацію освітньої політики не йшлося.

7. Визначивши особливості освітньої політики Німеччини, Франції та Великої Британії показано, що розвиток освіти в Німеччині базується на чотирьох основних ідеях таких як: виховання національної свідомості у суспільстві, виховання гармонійної розвиненої особистості, розподіл компетенцій між університетами і державою, академічна свобода. Саме академічна свобода є найголовнішим принципом німецьких ВНЗ, яка ґрунтується на автономії. Усе це покладено в гумбольдтівську модель університету, яка має великий вплив на світову систему освіти. Визначено, що в Німеччині є дві академічні ступені, тобто це дві паралельно структури навчання, які існують у ВНЗ. Проаналізовано освіту у Франції та з'ясовано, що навчання в університетах поділяється на три цикли, де кожен цикл являється одним освітнім щаблем, а також існує навчання короткострокове або довгострокове за навчальними програмами. Досліджено, що ВНЗ рівномірно поширені по всій території Франції, а провінційні успішно конкурують щодо навчання та наукового дослідження з паризькими. При розгляді освітньої системи у Великій Британії визначено, що у ній існує дворівнева систему вищої освіти, тобто перший рівень – це ступінь бакалавра у відповідній сфері науки, який можна отримати після 3-4 років навчання в університеті, коледжі або інституті, а другий рівень – це магістр та доктор, які присуджуються за дослідження у сфері гуманітарних чи технічних наук. Ми з'ясували, що новий

уряд, який діє сьогодні, як і попередні також планує вдосконалити освіту й намагаться впровадити різноманітні заходи, які й відображаються законодавчих новаціях.

8. *Проаналізувавши характерні риси освітньої політики Норвегії, Данії, Швеції та Фінляндії*, виділено спільні риси в освітній системі для цих держав: академічна свобода, автономія закладів освіти, широкі можливості для залучення фінансування на дослідження, окрім того у всіх цих державах надається право будь-якого громадянину на безкоштовне навчання у вищих навчальних закладах незалежно від віку та економічного становища; вищі навчальні заклади мають невеликі розміри і при цьому не існує жорстка централізація та контроль ресурсів, а також обмеження конкуренції. Щодо успіху фінської системи освіти (як і інших країн Північної Європи), то він забезпечений, насамперед, предметною і послідовно вибудованою ліберальною державною освітньою політикою, яка у поєднанні із державним протекціонізмом і визначає національну філософію освіти цих країн.

9. *Прослідкувавши історичну тенеу освітньої політики України за період державної незалежності* виявлено, що до державної освітньої політики України належать такі пріоритети як: якість освітньої політики, ефективність освітньої політики, рівності та соціальна справедливість в освітній політиці. Ці пріоритети містять стратегічні документи щодо освіти та на яких засновується державна політика у сфері освіти. З'ясовано, що Україна буда активно формує законодавчу базу щодо освіти, але, на жаль, мало уваги приділяє механізмам імplementації цієї бази. Показано, що в суспільстві, яке нестабільне або ж динамічно розвивається (чи тільки ставить завдання динамічного розвитку), ефективнішим є макрокерування за допомогою політичних, а не технологічно-правових механізмів. Отже, вплив права (законодавства) як регулятора соціальної системи держави України довгий час перебував на низькому рівні. Тому багато рішень в освітній політиці України приймалися індивідуально, залежно від особистісних, ментальних, а не правових факторів. І в цьому зв'язку позиція «прагматизм: чуже минуле як наше майбутнє» була вибірковою, прив'язаною до особистої позиції високопосадовця, який мав вплив на ситуацію і приймав рішення. У період становлення державності (як показує досвід не лише України, а й інших держав – Польщі, Чехії та ін.), сфера освіти відходить на другий план, поступаючись місцем більш нагальним проблемам у галузі економіки, політики, соціальних відносин. Тому питання про зміну освітній політиці не стояло на порядку денному. Вирішувалися інші питання, які надалі привели до ще більшого ослаблення впливу «старої» радянської освітньої політики.

10. *Виявивши потенціал національної ідеї для реалізації освітньої політики України продемонстровано*, що на першому місці повинна стояти національна ідея, навколо якої консолідується той чи інший соціум і яку він визнає як орієнтир свого подальшого розвитку. Розглянувши рівень розробки національної ідеї, ми дійшли висновку, що сучасне трактування сутності національної ідеї позначене плюралізмом та мозаїчністю сприйняття, що загалом є характерним для пластичного та плинного сьогодення. Уявлення науковців сутності національної ідеї представлене спектром концепцій від теоретичного нігілізму, агностичного

песимізму до сприйняття національної ідеї як певного «філософського каменю», «сакрального орієнтиру», «магічної формули», здатної вирішити всі наявні національні проблеми.

Прогресивними компонентами української національної ідеї можуть стати наступні підходи: ідея інтеграції та консолідації (як національних цінностей з вселюдськими, так і власне української національної інтеграції та консолідації); ідея розбудови громадянського суспільства, відкритого суспільства рівних можливостей та правової держави; ідея суверенітету, соборності та державної, політичної, економічної, культурної, духовної, моральної свободи; ідея демократичних перетворень; ідея «позитивного» розвитку, прогресивного поступу (відхід від образу «України страждальної» до образу «щасливої України майбутнього»).

11. *Обґрунтувавши принципи ефективної української освітньої політики майбутнього* запропоновано модель де, основними напрямками реформ мають стати: по-перше, формування державної освітньої політики України на основі нелінійної парадигми, що передбачає децентралізацію та лібералізацію освіти на всіх рівнях (на рівні середньої – впровадження державно-громадського управління освітою; по-друге, адміністративна оперативна автономія повинна делегуватися на рівень ЗВО; по-третє, підвищення ефективності освітньої системи за рахунок залучення інвестицій у наукові дослідження; по-четверте, підвищення якості освіти як одного з пріоритетів становлення громадянського суспільства (це особливо актуально, враховуючи сучасні євроінтеграційні процеси). На нашу думку, формування державної освітньої політики України на основі національної ідеї у форматі «Україна як берегиня гармонії між східною та західною Європою» має ґрунтуватися не тільки на сучасній антропологічній методології, а й на масштабному, цивілізаційному баченні місця України і її громадян у світі.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в таких публікаціях автора:

Монографії:

1. Нежива О. М. Феномен освітньої політики: національний та міжнародний виміри: монографія. Київ: Автограф, 2017. 280 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Нежива О. М. Важливість філософії для освіти: аналіз сучасних підходів в філософії освіти Німеччини. Наукові записки КУТЕП: зб. наук. праць. 2012. Вип. 12. С. 139-149.
3. Нежива О. М. Освітня традиція у сучасній проблематиці німецької філософії освіти. Гуманітарний вісник: зб. наук. праць. 2012. Вип. 27. С. 384-389.

4. Нежива О.М. Відображення якості освіти у сучасній Німеччині: соціально-філософський аналіз. Наукові записки КУТЕП: зб. наук. праць. 2012. Вип. 13. С. 98-107.
5. Нежива О.М. Філософія освіти у світогляді сучасних німецьких філософів. Наукові записки КУТЕП: зб. наук. праць. 2012. Вип. 14. С. 129-138.
6. Нежива О.М. Міжнародні програми освіти як вдосконалення сучасної філософії освіти в Німеччині. Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. 2013. Вип. 79 (12). С. 256-258.
7. Нежива О.М. Гуманістичні ідеї у філософії освіти Німеччині. Гуманітарний вісник: зб. наук. праць. 2013. Вип. 29. С. 490-496.
8. Нежива О.М. Становлення філософії освіти як сфери знань. Наукові записки КУТЕП: зб. наук. праць. 2014. Вип. 16. С. 223-231.
9. Нежива О.М. Філософський погляд на становлення та розвиток вищої освіти в Німеччині. Наукові записки КУТЕП: зб. наук. праць. 2014. Вип. 17. С. 184-193.
10. Нежива О.М. Логіка побудови найсучасніших освітніх технологій. Наукові записки КУТЕП: зб. наук. праць. 2015. Вип. 19. С. 264-274.
11. Нежива О.М. Непослідовність розробки і впровадження освітньої політики України. Актуальні проблеми філософії та соціології: зб. наук. праць. 2015. №5. С. 153-156.
12. Нежива О.М. Сучасний погляд на державну освітню політику України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: зб. наук. праць. 2015. №18. С. 43-46.
13. Нежива О.М. Університет як колыска філософії освіти. Філософія і політологія в контексті сучасної культури: науковий журнал. 2015. №1 (9). С. 39-46.
14. Нежива О.М. Формування освітньої політики України в перші роки незалежності. Філософія і політологія в контексті сучасної культури: науковий журнал. 2017. № 1 (16). С.211-217.
15. Нежива О.М. Університет: етапи розвитку. Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. 2017. Вип. 121(6). С. 149-153.
16. Нежива О.М. Вища освіта в Німеччині: основні принципи. Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. 2017. Вип. 122 (7). С. 335-339.
17. Нежива О.М. Українська освітня політика: становлення та розвиток. Актуальні проблеми філософії та соціології: зб. наук. праць. 2017. №17. С. 79-81.
18. Нежива О.М. Особливості розвитку освіти у Великій Британії. Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. 2017. Вип. 123 (8). С. 278-282.

Статті, опубліковані за кордоном та у наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

19. Нежива О. Н. Проблема комунікації сквозь призму філософії освіти. АРІОРИ. Серія: Гуманитарні науки: електрон. науч. видання. 2014. № 2. URL: <http://apriori-journal.ru/serial/2-2014/Nezhiva.pdf> (дата звернення: 29.08.2017)
20. Nezhuyva O. Gegenstand der Philosophie der Bildung. Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. 2014. № 1. PP. 114-118.
21. Nezhuyva O. Future Ukrainian's Image: modern vision. Philosophy and Cosmology. 2015. Vol. 14. PP. 174-177.
22. Nezhuyva O. Higher education system in modern Germany: social-philosophical analysis. Future Human Image. 2015. Vol. 2 (5). PP. 164-170.
23. Nezhuyva O., Bazaluk O. Neuroevolution in noogenesis. Intercultural Communication. 2015. №24. P.121-125.
24. Nezhuyva O. Features of formation of Ukrainian education policy. Future Human Image. 2016. Vol. 3 (6). PP. 178-189.
25. Nezhuyva O., Bazaluk O. Martin Heidegger and Fundamental Ontology. Annals of the University of Craiova. Philosophy series. 2016. №38. PP. 71-83.
26. Nezhuyva O. The current state of the education system in France. AUSPICIA. 2016. №5. PP. 109-111.

Інші публікації за темою дисертаційного дослідження:

27. Nezhuyva O. Das moderne Hochschulbildungssystem in der Ukraine: die demokratischen Prinzipien. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions, proceedings of the 1st International scientific conference (Stuttgart, March 29-30, 2013). 2013. PP. 164-165.
28. Nezhuyva O. Philosophy of education through the prism of the university as a solving of teaching problem. Zbiór raportów naukowych. Trendy współczesnej nauki. 2013. Część 7. Str. 54-60.
29. Нежива О. М. Філософська концепція освіти у трактуванні німецьких мислителів. Науковий діалог «Схід-Захід»: зб. матер. III Всеукр. науково-практичної конференції з міжнар. участю (м. Кам'янець-Подільський, 7 червня 2014р.): у 4-х частинах. 2014. Ч. 2. С. 100-102.
30. Нежива О. М. Рівності та соціальна справедливість в освітній політиці. Проблеми модернізації економіки України в контексті угоди про асоціацію з ЄС та їх вирішення (економічний, правовий і фінансовий аспекти): зб. матер. XV Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців (м. Київ, 16 квітня 2015 р.). 2015. С. 318-320.
31. Нежива О. М. Образ майбутнього українця в освітній політиці України. Вища освіта України у контексті загальних цивілізаційних змін: виклики та можливості сьогодення: зб. матер. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 травня 2015 р.). 2015. С. 64-68.
32. Нежива О. М. Компетентнісний підхід у формуванні змісту освіти. Диверсифікація міжнародної торгівлі та активізація інвестиційного співробітництва, присвяченої 20-річчю УДУФМТ: зб. матер. XVIII

- Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28-29 травня 2015 р.). 2015. С. 399-401.
33. Нежива О. М. Оцінка результатів навчання у Данії як один із кроків вдосконалення якості освіти. Педагогічна майстерність у викладанні мовних дисциплін: зб. матер. Міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 14 квітня 2016 р.). 2016. С. 72-75.
 34. Nezhyyva O. Ukraine and the Bologna process. International scientific-practical conference "Actual questions and problems of development of social science" (Poland, June 28-30, 2016). 2016. PP.15-19
 35. Нежива О. М. Smart-освіта – освіта майбутнього. Smart-освіта: ресурси та перспективи: зб. матер. II Міжнародної науково-методичної конференції (м. Київ, 23 листопада 2016 р.). 2016. С. 75-77.
 36. Нежива О. М. Трансформація вищої освіти у Фінляндії. Соціальні трансформації у кризовий період: зб. матер. II міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 26 січня 2017 р.). 2017. С.109-112.
 37. Нежива О. М. Міжкультурна комунікація як один із кроків успішної професійної діяльності. Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ: зб. матер. III міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 березня 2017 р.). 2017. С. 173-175.
 38. Нежива О. М. Компетентний викладач вищого навчального закладу – ключ до якості освіти. Педагогічні технології мовної підготовки майбутніх фахівців сфери торгівлі: зб. матер. Міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 4 квітня 2017 р.). 2017. С. 61-63.
 39. Нежива О. М. Постколоніалізм та українська освіта. Виклики постколоніалізму: філософія, релігія, освіта: зб. матер. III міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18-19 травня 2017 р.). 2017. С. 35-37.

АНОТАЦІЇ

Нежива О.М. Феномен освітньої політики в контексті цивілізаційного процесу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2017.

Здійснено філософську концептуалізацію феномену освітньої політики. Розглянуто інтерпретації освітньої політики сучасними напрямками філософії освіти. Досліджено зміну трендів освітньої політики у контексті сучасних цивілізаційних процесів, зокрема показано, що людська цивілізація входить в епоху «нової політики» у сфері освіти, обумовленої впливом глобалізації та віртуалізації на освітні системи усіх країн. Визначено, що головним трендом сучасної освітньої політики є комерціалізація усіх аспектів навчання і виховання, який суттєво делегітимізує принцип рівного доступу до якісної освіти, що в свою чергу додатково актуалізує пошук адекватних відповідей світового та

національного освітніх просторів головними стейкхолдерами – державою, комерційними структурами та громадянським суспільством.

Запропоновано принципи ефективної української освітньої політики майбутнього, так головним є формування державної освітньої політики України на основі національної ідеї у форматі «Україна як берегиня гармонії між східною та західною Європою», що має ґрунтуватися не тільки на сучасній антропологічній методології, а й на масштабному цивілізаційному баченні місця України і її громадян у розвитку планетарного суспільства. Також важливими принципами є децентралізація та лібералізація освіти на всіх рівнях, становлення нелінійного мислення педагогів, підвищення ефективності освітньої системи, підвищення якості освіти, враховуючи сучасні цивілізаційні процеси.

Ключові слова: цивілізація, освітня політика, вища освіта, філософія освіти, глобалізація, національна ідея.

Нежива О.Н. Феномен образовательной политики в контексте цивилизационного процесса. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2017.

Осуществлена философская концептуализация феномена образовательной политики. Рассмотрены интерпретации образовательной политики современными направлениями философии образования: аналитическим, который в традициях позитивизма фокусирует внимание на статусе и структуре образовательной политики, указывает на определенность целей образовательной политики требованиями общества; критично-рационалистическим, который признает необходимость разграничения образовательной политики от иррационализма и тоталитарного подхода в образовании; необихевиористским, который определяет целью образовательной политики создание условий для воспитания управляемой дисциплинированной личности и создание с стойкого социальном механизма; неопрагматичним, который главную сущность образовательной политики сводит к созданию условий для саморазвития личности, усиления индивидуализма в образовании, поддержки свободы выбора индивидом образовательной траектории; феминистским, который критикует и опровергает доминирование мужчин над женщинами, в частности в сфере образования; постмодернистским, который направлен на деконструкцию «гранднаративов» в образовательной политике, критикует диктат «теорий» и «систем» в образовании, отстаивает плюрализм образовательных практик разных стран.

Исследовано изменение трендов образовательной политики в контексте современных цивилизационных процессов, в частности показано, что человеческая цивилизация входит в эпоху «новой политики» в сфере образования, обусловленной влиянием глобализации и виртуализации на образовательные системы всех стран мира. Определено, что главным трендом современной образовательной политики является коммерциализация всех

аспектов обучения и воспитания, что существенно делегитимизирует принцип равного доступа к качественному образованию, что в свою очередь дополнительно актуализирует поиск адекватных ответов мирового и национального образовательных пространств главными стейкхолдерами – государством, коммерческими структурами и гражданским обществом.

Проанализирован потенциал национальной идеи для реализации образовательной политики Украины. Эта идея, как логика построения футурологического проекта образовательной политики, должна включать три компонента: на первом месте должна стоять национальная идея, вокруг которой консолидируется тот или иной социум и которую он признает в качестве ориентира своего дальнейшего развития; на втором месте – государственная образовательная политика, которая на основе национальной идеи и желания социума развиваться в указанном направлении разрабатывает стратегию развития национального образования; на третьем месте – формирование образа будущего представителя социума, на достижение которого и будет направлен образовательный процесс.

Предложены принципы эффективной образовательной политики будущего. Так, главным является формирование государственной образовательной политики Украины на основе национальной идеи в формате «Украина как хранительница гармонии между восточной и западной Европой», что должно основываться не только на современной антропологической методологии, но и на масштабном цивилизационном видении места Украины и ее граждан в развитии планетарного общества. Также важными принципами являются децентрализация и либерализация образования на всех уровнях, становление нелинейного мышления педагогов, повышения эффективности образовательной системы и качества образования, учитывая современные цивилизационные процессы.

Ключевые слова: цивилизация, образовательная политика, высшее образование, философия образования, глобализация, национальная идея.

Nezhyva O.M. The phenomenon of educational policy in the context of the civilization process. – Manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in specialty 09.00.10 – Philosophy of Education. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2017.

The philosophical conceptualization of the phenomenon of educational policy was carried out. The interpretation of educational policy is considered by the modern directions of the philosophy of education. The change of educational policy of trends is researched in the context of modern civilization processes, in particular, it is shown that human civilization enters the period of «new policy» in the field of education due to the impact of globalization and virtualization on the educational systems of all countries. It is determined that the main trend of modern educational policy is the commercialization of all aspects of education and training, which essentially delegitizes the principle of equal access to quality education, which in turn further

actualizes the search for adequate responses of the world and national educational spaces by the main stakeholders i.e. the state, commercial structures and civil society.

The principles of the effective Ukrainian educational policy of the future are proposed, so the main thing is the formation of the state educational policy of Ukraine on the basis of the Ukrainian national idea in the format of «Ukraine as keeper of harmony between Eastern and Western Europe», which should be based not only on the modern anthropological methodology, but also on the large-scale civilizational vision of the place of Ukraine and its citizens in the development of a planetary society. In addition, the important principles are the decentralization and liberalization of education at all levels, the formation of non-linear thinking of teachers, improving the efficiency of the educational system, improving the quality of education, taking into account modern civilization processes.

Key words: civilization, educational policy, higher education, philosophy of education, globalization, national idea.

**НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова**

100355086

Підписано до друку 28.12.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.
Тир. 100 прим. Зам. № 408.
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26

Скажу вам